

TÜRKÇE ve ARAPÇADA AD TAMLAMASI “Karşılıklı İnceleme”

Doç. Dr. Siham A. Ahmet Zengi
Bağdat Üniversitesi
Diller Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖN SÖZ

Sözcük gruplarının bir bölümü olan Ad Tamlaması Türk Dil uzmanları tarafından az çok önemle işlenen konulardan biridir. Çünkü Ad Tamlaması ve daha doğrusu bütün tamlamalar hem yapı ve anlam özellikleri hem de tümcede yeri, dil bilgisinin çeşitli kurallarıyla bağlıdır. Ayrıca, Türk Dilinin geçirdiği dönemlere göre, Tamlamaların gelişmesi, Türk Dilinin üzerine yabancı, dillerin ve özellikle Arapçanın etkilerini yansıtmaktadır. Böylece bazı Arapça sözcükler ve tamlamalar Türk diline girmeye başlamaştır. Bu da Türk yazarlarının İslam dininin ahkâmını, ayetlerini ve hadislerini açıklamak için dini eserler yazmalarından meydana çıkmıştır.

“Türkçe ve Arapçada Ad Tamlaması” adlı araştırmamızı hazırlarken karşılıklı olarak inceledik. Bu araştırma karşılaştırmalı (mukâyeseli) değil, karşılıklıdır (tekâbulidir). Çünkü bu iki dil herbiri ayrı bir dil ailesine bağlıdır. Türkçe Ural - Altay dil grubunun Altay koluna bağlı bir dildir. Yapı bakımından ise,

dünya dillerinin sınıflandırılmasına göre, Türkçe eklemeli dillerinin son ekli dillerindedir.

Arapça ise Hami Sami dilleri ailesine bağlı bir dil ailesidir. Yapı bakımından ise, çekimli (tasrifli) diller arasına girer.

Bu iki dilin herbiri kendine özgü olarak belirli özellik ve niteliklere sahiptir. Bu özellik ve nitelikler belli kurallara bağlı kalarak dilden dile farklıdır.

Bu araştırmada her iki dilde ad tamlamasının tanımı, türleri, hem Türkçe hem de Arapça terimleri ve kuruluş bakımından aralarındaki farkları örneklerle açıkladık. Ayrıca, ad tamlamasıyla ilgili her dilin özel olan kural ve hükümlerini ele aldık.

Bu yapıtta Türk dilini birçok dilden ve Arapçayı başka dillerden ayıran özelliklerinin saptamasına çalıştık.

GİRİŞ

Bilindiği gibi dil bilgisi başlıca ses bilgisi, yapı bilgisi ve söz dizimi olmak üzere üç bölümden oluşur.

Ses bilgisi, bir dilin sözcüklerini ses yapısı bakımından inceleyen bilim dalına denir.

Yapı bilgisi, sözcüklerde kök, gövde ve eklerin yapısını, işleyişini inceleyen bilim dalına denir.

Söz dizimi ise, dil bilgisinde sözcüklerin sıralanışlarını, tümce yapısını inceleyen bilim dalına denir.

Söz dizimi bir dilde, yalnız tümce yapısını inceleyen bilim dalı değildir, ancak tümceyi oluşturan ve tümceye yardımcı olan sözcüklerin, sözcük gruplarının tümce içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, dizilişlerini inceleyen bilim dalıdır.

Söz dizimi, yargılı ve yargısız anlatımlar olmak üzere iki türden oluşur.

Söz dizimi, yargısız bir anlatım birimi olan sözcük grupları ve yargılı bir anlatım birimi olan tümce yapısı işleyişi, görevleri, türleri ve aralarındaki ilişkileri inceler.

Yan yana dizilen sözcükler, ya yargı bildirerek tümceyi, ya da varlık ve hareketleri karşılayarak sözcük gruplarını oluşturur.

Sözcük grupları tümcede kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden fazla sözcüğün belirli kurallar ile yan yana gelmesiyle oluşan, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük taşıma dolayısıyla ve cümlelerin kuruluşunda bir bütün olarak görev alan ve herhangi bir yargı bildirmeyen sözcük topluluğuna denir.⁽¹⁾

Söz diziminin dizilişi belirli kurallara bağlıdır. Bu kurallar dilden dile değişir.

Türkçede önemli ve temel öge daima sonda bulunur. Önceki sözcükler yardımcı olan sözcüklerdir. Bu özellik Türkçeye öz olarak Türkçeyi birçok dilden ayırır. Örneğim Arapça tam Türkçenin karşıt bir durumda bulunduğu görülür. Arapçada önemli ve temel öğeler önceki sözcüklerdir.

Türkçe; ad tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik ad, birleşik fiil, edat grubu, zarf grubu, ünlem grubu, ünvan grubu gibi sözcük gruplarından oluşur.

Ad Tamlaması

Yargısız anlatımların bir bölümü olan kalıplaşmamış anlatımlar, tamlamalardır. Tamlama bir adın anlamının tam olarak belirlenebilmesi için o adın, tamlayan görevindeki bir ad ya da ad soyundan sıfat, adıl gibi başka bir sözcük ile tamamlanmasına, bir tamlayanla bir tamlanan oluşturduğu sözcük grubuna denir.⁽²⁾

İki ya da daha çok addan kurulan tamlamaya ad tamlaması: “okulun müdürü, evin kapısı, tahta merdiven, ... gibi” , adıl ve adlarla birlikte kurulan tamlamaya adıl tamlaması: “senin kitabın, kendi elin, kendisinin işi, ... gibi” ; sıfat ve adlarla kurulan tamlamaya da sıfat tamlaması: “güzel bahçe, bu kitap, verimli

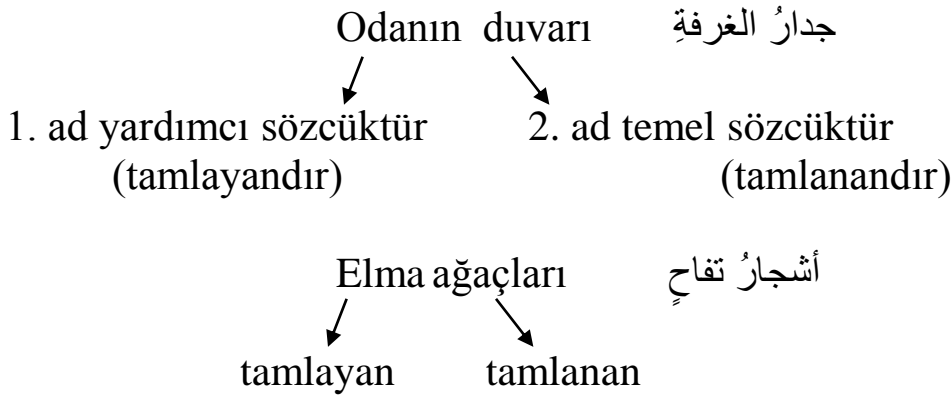
---

(1) Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, S.100

(2) Z. Korkmaz, a.g.e., , S.145

bahçe, ... gibi” ad ve ilgeçlerle kurulan tamlamaya ilgeç tamlaması: “çadır gibi, ev için, ...gibi” denir.

Tamlamalar, tamlayan ile tamlanandan oluşur. Anlamı belirten ve yardımcı olan sözcüğe yani birinci ada “tamlayan”; anlamı belirtilen ve temel olan sözcüğe yani ikinci ada “tamlanan” adı verilir. Tamlamalarda önce tamlayan daha sonra da tamlanan bulunur:

“Türkçe ve Arapçada Ad Tamlaması” olan konumuz bir adın başka bir adın anlamını tamamlayarak kurduğu öbeğe denir: Evin bahçesi (حديقة البيت), dikiş makinesi (ماكنة خياطة), çay bardağı (قدح الشاي), okulun müdürü (مدير المدرسة), altın yüzük (خاتم ذهب), tahta kapı (باب خشبي) ... gibi.

Yukarıda gösterdiğimiz örneklerde yardımcı öğeler olan brinci adlar “ev, dikiş, çay, okul, altın, tahta” tamlayanlardır. Temel öğeler olan ikinci adlar ise, “bahçe, makine, bardak, müdür, yüzük, kapı, tamlananlardır.

Türkçenin ad tamlamasının, Arapçada karşılığı İzafet’tir (الإضافة). İzafet, bir adın diğerini tamamlamasına ya da özel olarak bir anlam ile bir adın ayrı bir ada bağlanmasına denir. ⁽¹⁾

( ) مهدي المخزومي ، في النحو العربي ، قواعد وتطبيق على المنهج العلمي الحديث ، ط ١ ، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده ، مصر ، ١٩٦٦ ، ص ١٧٢-١٨٣ .

Demek ki Arapçada izafet, Türkçede ad tamlaması olduğu gibi, bir adın başka bir adın anlamını tümlemesiyle ya da tamlamasıyla kurulmuş bir ad grubu oluşturur. Ad tamlaması iki ya da daha çok ad soyundan sözcük ile kurulan tamlamaya denir.⁽¹⁾

Türkçede ad tamlamasında yardımcı ve tamlayıcı öge olan birinci ada “belirten” ya da “tamlayan”, temel öge olan ikinci ada “belirtilen” ya da “tamlanan” denir. Arapçada ise, birinci ada muzâf = مُضَافٌ (tamlanan) ikincisine de مضافٌ إليه muzafun ileyhi (tamlayan) denir. Önce gelen ad kendinden sonra gelen adın tanım ve özgü gibi sıfat ve özelliklerini kazanır.⁽²⁾

Türkçede ad tamlamasının sözcük sıralanışı bakımından, Arapçada bulunan izâfetin sözcük sıralanışına göre karşıt bir durumda bulunur.

Türkçede tamlayan denen yardımcı sözcüğün, tamlanan denen temel olan sözcükten önce kullanıldığı görülür. Arapçada ise, temel olan sözcük muzâf مُضَافٌ (tamlanan), yardımcı olan sözcük muzâfun ileyhiden مضافٌ إليه (tamlayan) önce bulunur. Örneğin:

Okulun kapısı
↓   ↓
Tamlayan   tamlanan

بابُ المدرسة
↓   ↓
مُضَافٌ إليه   مُضَافٌ
Muzâfun ileyhi   muzâf
(tamlayan)   (tamlanan)

Ağacın dalı
↓   ↓

غُصْنُ الشجرة
↓   ↓

(1) Hasan Eren, Nevzat Gözaydın “Ortak Yapım”, Türkçe sözlük, Yeni Baskı, C.1, Türk Dil Kurumu, Milliyet, İstanbul, 1992, S. 717.

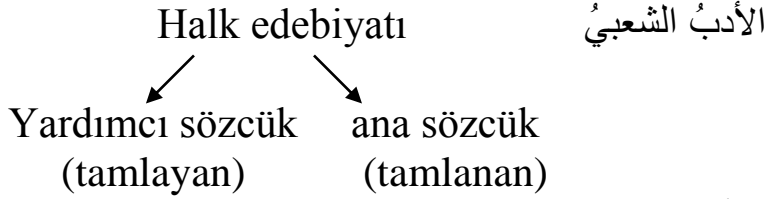
(2) مهدي المخزومي ، المصدر نفسه ، ص ١٧٢

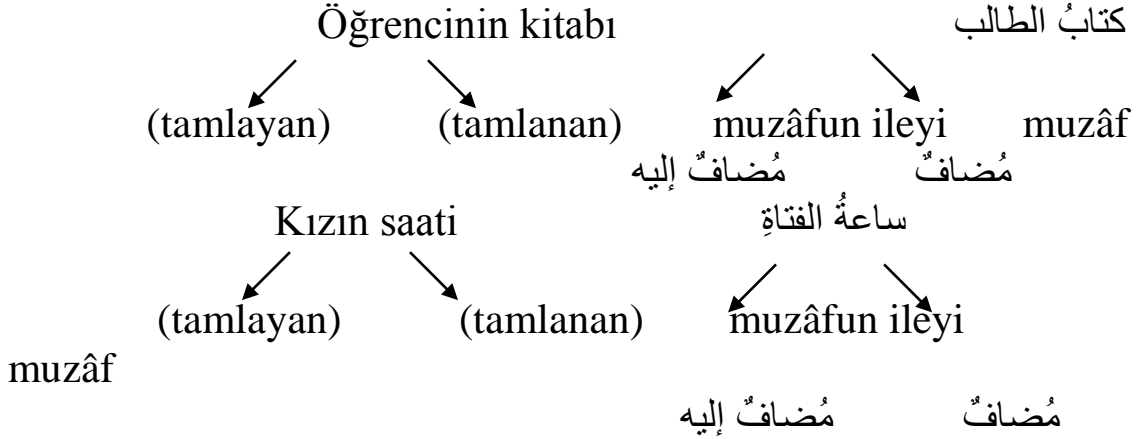
Tamlayan tamlanan   مضاف إليه   مضاف

Bu konuda bu iki dil arasında kuruluş bakımından bazı farklar görülmektedir . Bu farklar :

1. Türkçede tamlayan denen yardımcı sözcüğün , tamlanan denen temel olan sözcükten önce kullanıldığı görülür :

Arapçada ise, Türkçenin tersine Muzâf = مضاف (tamlanan) , muzâfun ileyhiden = مضاف إليه (tamlayan) önce gelir :

2. Türkçede ad tamlaması ya ekli ya da eksiz olup birbirine bağlanır : Kapının boyası , av köpeği , demir kapı ... gibi Arapça ise , izâfetin her iki ögesi , (tamlanan ile tamlayan) ek almadan birbirine bağlanırlar . Ancak Arapçanın ad tamlamalarında birinci adın sonunda bulunan ötre

(ضممة=zamme_ؤُ) işaretiyle (harekesiyle) ikinci adın başında izâfetin türüne göre bulunan (ال) eki (التَّعْرِيفُ – harfi tarif)^(*) ile birbrine bağlanırlar. zamme işareti (u , ü) şeklinde okunur. “ال” ekinin hemzesi düşer. lâmi ise , kendinden sonra gelen sözcüğün ilk harfi huruf-i şemsiyyden ise , olduğu takdirde onun gibi okunur. İlk harfi huruf-i kameriyye ise , aslı şekliyle (ل) olarak okunur :

صَلَاةُ الْعَصْرِ – salât'ul-^casri = ikinci namazı,

كِتَابُ سَعِيدٍ – kitabu Se^cid'in = Sait'in kitabı

سِوَارُ ذَهَبٍ – siuâru zehebin = altın bilezik

كِتَابُ الْقِرَاءَةِ – kitab'ul-kira'ti = okuma kitabı

Demek ki Arapçanın ad tamlamalarında tamlanan ile tamlayan İrap^(**) = إعراب (analiz) kurallarına bağlı kalarak birbirine bağlanırlar .

3. Türkçede tamlayan ile tamlanan ek aldığında bu ekler ünlü uyumu kuralına bağlı kalırlar . Bu kural Türk diline özel bir kuraldır . Bu özellik Türkçeyi birçok dilden ayırır . Bu kural Arapçada yoktur . Ancak Arapçada irap kuralları vardır . İrap Arap diline özel bir kuraldır . Bu özellik Arapçaya özgüdür . Bu özelliğin Arapçaya bir esneklik kazandırdığı temel anlamın değişilmeden süreklilik oluşturduğudur .
4. Arapçada tamlanan yerine göre tümcenin değişik öğelerinden biri olabilir . Tamlayan ise tümcede

---

(*) Harf-i tarif : İsimlerin manasını belirtmeye yarayan (ال-el) harfidir (el-kitap) = (الكتاب) gibi . (bkz : Siham Abdulmecit Ahmet , Türkçe ve Arapçada Tümcelerın Öge ve Türleri , Doktora Tezi , Bağdat Üniversitesi , Diller Fakültesi , Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü , Bağdat , 2001 , S. 30

(**) İrap = إعراب : Arapça sözcüklerin sonlarındaki harfler ya da harekelerin değişmesine denir . İrap , sözcüklerin sonlarının anlam değişikliğiyle kazandığı özelliğdir . (bkz : S.A. Ahmet a.g.e., S. 24)

bulduğunda tek bir duruma sahip olarak ism-i mecrur (إسمٌ مجرورٌ) olur . Bu özellik yalnız Arapçaya özgüdür ⁽¹⁾ :

Bu okulun bekçisidir . هذا حارسُ المدرسةِ

Tamlayan (muzâfun ileyhi)

Yukarıdaki tümcede (المدرسةُ = Okul) Sözcüğü ism-i mecrurdur (إسمٌ مجرورٌ).

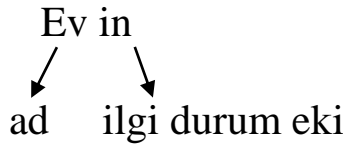
Ad Tamlamasının Türleri

Türkçede ad tamlaması , adın bir başka adla tamlama kurması ya ek alarak ya da eksiz olarak gerçekleşir .

Ad tamlaması ; belirtili ad tamlaması, belirtisiz ad tamlaması ve takısız ad tamlaması olmak üzere üç türe ayrılır⁽²⁾ :

1. Belirtili ad tamlaması :

Belirtili ad tamlamasında tamlayan ile tamlanan ikisi de ekli olur . Bu tür tamlamada tamlayan ilgi durum ekini (-in ...)(-nin ...) , tamlanan teklik 3.kişi iyelik ekini (-i ...)(-si ...) alır : Evin kapısı = بابُ البيتِ .

yukarıda gösterdiğimiz örnekte tamlayan olan evin sözcüğüyle tamlanan olan kapısı sözcüğü eklidirler.

( ) مصطفى الغلابيني ، جامع الدروس العربية ، ج ٢ ، المكتبة العصرية للطباعة والنشر ، بيروت ، ٢٠٠٤ ، ص ٥٤٩ .

(2) Vecihe Hatiboğlu , Türkçenin Sözdizimi , Ankara Üniversitesi , Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları , Ankara , 1972 , S. 12 .

Bu ekler adların ünlü ya da ünsüzle bitişlerine göre değişerek görülür . Tamlayan ünsüzle biterse ve ünlü uyumuna göre –in , - in , - ün , - un ekinin , ünlüyle biterse ve ünlü uyumuna göre – nin , - nın , - nün , - nun ekini alır .

Tamlanan durumundaki ad ünsüzle biterse ve ünlü uyumuna göre , - i , -ı , -ü , - u ekini , ünlüyle biterse ve ünlü uyumuna göre , - si , - sı , - sü , -su eklerini alır⁽¹⁾ : Evin kapısı , kapının anahtarı , Ali'nin annesi , İstanbul'un güzelliği , çocuğun yüzü , gülün kokusu , duvarın boyası.... gibi

Su ve ne sözcükleri bu kurala bağlı değil . Su sözcüğü hem tamlayan hem de tamlanan olsa , koruyucu harfi y olur: Suyun tadı , yemeğin suyu .... gibi

Ne sözcüğü ise , tamlayan olunca koruyucu harfi y olur . kurala uygun olarak n de kullanılır . Tamlanan ise koruyucu harfi kimi s , kimi y olur : neyin nesi , nenin nesi , Ali'nin neyi var , Ali'nin nesi var ...gibi⁽²⁾

Belirtili ad tamlaması , sınırlı , kesin ve belirti bir kavram veren ad tamlamasıdır . Bu tür tamlamada , tamlayan ile tamlanan arasında ekle kurulan ilişki geçicidir⁽³⁾.

Bu tür tamlamalarının tamlayanı kişi adılı da olabilir : Benim annem , senin dersin , onun görüşü , kendisinin işi ....gibi

Bilirtili ad tamlamasından zincirleme tamlama yapılır : Bu tür tamlamada tamlanan , tamlayan olarak kullanılır : Evin kapısının anahtarı, odanın duvarının boyası⁽⁴⁾.

(1) Neşe Atabay , İbrahim Kutluk , ve başkaları , "Ortak yapım" , Sözcük Türleri , I , Türk Dil kurumu , Yayınları , Ankara , Ünivesitesi Basımevi , Ankara , 1976 , S. 52 .

(2) Haydar Ediskun , Türk Dil Bilgisi , Remzi Kitabevi , Evrim Matbaacılık , İstanbul , 1985 , S. 115 .

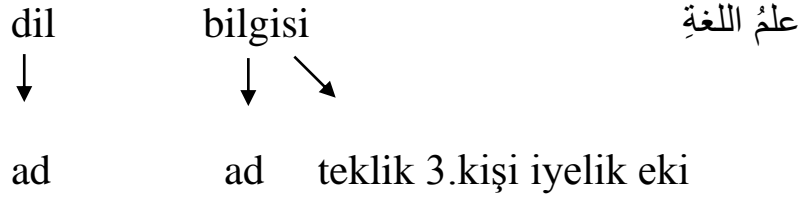
(3) N Atabay , I , a.g.e., S. 52 .

(4) V. Hatiboğlu , a.g.e., S. 14 .

2. Belirtisiz ad tamlaması :

Bu tür ad tamlamasında 3. kişi iyelik ekini alarak ekli olur . Tamlanana eklenen bu ek ünlü uyumuna bağlı kalarak değişik şekillerde bulunur . Tamlanan ünlü ile biterse ve ünlü uyumuna göre – si , - sı , - sü , - su ; tamlanan ünsüzle biterse ünlü uyumuna göre – i , - ı , - ü , - u eklerini alır : Toros dağları , dil bilgisi , Pazar günü , İstanbul ili , dikiş makinesi , dikiş iğnesi , av köpeği , çöp kutusu , ev kedisi ....vb⁽¹⁾.

yukarıda gösterdiğimiz örnekte tamlayan olan dil sözcüğü eksizdir. Tamlanan olan bilgi sözcüğü ise , eklidir.

Belirtisiz ad tamlamasında , tamlayan ile tamlanan arasında kalıcı bir ilişki vardır.⁽²⁾ Bu tür tamlamalar yeni bir kavrama karşılık olmak ya da bir varlığı adlandırmak için kullanılır . Dolayısıyla bu tip tamlamalardan bir bölümü kaynaşarak , bir ad tamlaması olmaktan çıkmış bileşik sözcük kurmaya elverişlidir: Buz dolabı , kahve rengi , demir yolu, portakal rengi⁽³⁾.

Belirtisiz tamlama da zincirleme tamlamalarda kullanılabilir. Bu tür tamlamalarda belirtisiz tamlama, tamlayanın yerini alır: Av köpeğinin faydası , dikiş iğnesinin numarası , İstanbul ilinin güzelliği.

(1) N. Atabay , a.g.e., I , S. 53 .

(2) Leylâ Karahan , Türkçede Söz Dizimi , Cümle Tahlilleri , 5. Baskı , Akçağ Yayınları , Ankara , 1998 , S. 337 .

(3) Sezai Güneş , Türk Dili Bilgisi , 3. Basım , İzmir , 1997 , S. 337 .

Belirtisiz ad tamlamasında iki öge arasında aitlik ilişkisi değil, aralarındaki ilişki cins ve türü belirtir , tamlayan unsurun sıfata yakın bir durumu vardır⁽¹⁾.

3. Takısız ad tamlaması :

Takısız ad tamlaması ; anlam bakımından birbirini tamamlayan adların kurduğu ya da tamlayan ile tamlananın ek almadan oluşturduğu tamlamaya denir: Aslan adam , taş köprü , tahta merdiven , altın yüzük , demir kap , sıcak su , soğuk su , ana yol , tül perde... vb⁽²⁾.

Bu tür tamlamada tamlayan ile tamlanan eksiz olurlar . Tamlayan denen yardımcı sözcük , tamlanan denen temel adın hangi maddeden yapıldığını , neden oluştuğunu gösterir : altın yüzük , tahta merdiven , demir masa , yün kazak .

Bu tür tamlamada tamlayan tamlananın neye benzediğini gösterir: Aslan adam , dev adam , elma yanak , kiraz dudak ..vb.

Takısız tamlama yer adları için kullanılır: Çanakkale , Maltepe , pamukkale , Çankaya , Kervansarayı ...gibi

Takısız tamlama , zincirleme tamlamada tamlayan olarak kullanılır:

Üç kilo elma , bir litre süt ... gibi⁽³⁾

Arapçada ise İzafat = الإضافة (ad tamlaması) dört türe ayrılır⁽⁴⁾ :

(1) S. Güneş , a.g.e., S. 336 .

(2) N. Atabay , a.g.e., I , S. 55 .

(3) V. Hatiboğlu , a.g.e., S. 19 .

(18) مصطفى الغلاييني ، المصدر نفسه، ص ٥٥ ؛ احمد السقاف ، المقتضب في معرفة لغة العرب ، ط ٣ ، ١٩٩٠ ، ص ١٠٩ .

1. İzafet-i Lamiyye = الإضافة اللامية (Lamiyye ifade eden tamlama)
2. İzafet-i Beyaniyye = الإضافة البيانية (Beyaniyye (belirtme) ifade eden tamlama)
3. İzafet-i Zarfiyye = الإضافة الظرفية (Zarf ifade eden tamlama)
4. İzafet-i Teşbihiyye = الإضافة التشبيهية (Benzetme ifade eden tamlama)

Bu tür tamlamalara İzafet-i Maneviyye denir⁽¹⁾.

1. İzafet-i Lamiyye : (الإضافة اللامية)

İzafet-i Lamiyye'ye İzafet-i Mülkiyye de denir . Bu tür izafette (tamlamada), tamlayan (muzafun ileyhi) temellük ifade eden (ل) harfiyle kıyaslanır: هذا كتابُ التلميذ Bu öğrencinin Kitabıdır. Bu tümce, هذا كتابُ للتلميذ anlamındadır . Demek ki Bu kitap öğrenciye aittir.

Bu tür tamlama Türkçede belirtili ad tamlamasını karşılar . Ancak Arapçadaki tamlayanın aldığı (ال) harfi her zaman Türkçenin tamlayan ekini (-in... , -nin...) karşılamaz . Bu durum daha çok kalıplaşmış isim tamlamalarında göze çarpar . Bu gibi isim tamlamaları bir nesne adı ifade eder :

دارُ الإذاعة – dâr'ul – iza'eti = radyo evi ,

دارُ النشر – dâr'u-n-neşri = yayın evi ,

غرفةُ الطعام – ğurfetu-t-ta'ami = yemek odası ,

كليةُ اللغات – Kuliyet'u-Lluğati = Diller Fakültesi ,

الحادثُ المروريُّ – elhadi'sul-mururi = trafik kazası ,

علمُ الوطن – 'alem'ul-vatani = vatan bayrağı ,

شارعُ الجمهورية – şari'ul-Cumhuriyeti = Cumhuriyeti caddesi

نهرُ الفرات – nehr'ul-Furati = Fırat ırmağı ,

(1) أبي محمد عبد الله ابن هشام الانصاري المعري ، - شرح شذور الذهب ، ط ١٠ ، مصر ، ١٣٨٥ هـ ، ١٩٦٥ ، ص ١٧٥ .

نهر النيل – nehr'un-Nili = Nil ırmağı .

Bu örneklerden anlaşıldığı gibi Arapçada nesne adı ifade eden tamlamalar Türkçede belirtisiz isim tamlaması olur .

2. İzafet-i Beyaniyye :

Bu tür izafet (tamlama) من =-den ile kıyaslanır . Bu tür tamlamalarda tamlayan tamlamanın cinsini , türünü , neden olduğunu ve neden yapıldığını gösterir :

لَبِستُ خاتمَ = Gümüş yüzük taktım =

فضة

Bu tümce, “لَبِستُ خاتمًا من فضة” = Gümüşten yapılmış bir yüzük taktım” anlamındadır .

Bu tür tamlama Türkçede takısız tamlamayı karşılar .

3. İzafet-i Zarifiyye :

Bu tür tamlama في =-de ile kıyaslanır . Burada tamlayan tamlananın mekan ve zamanını ifade eder :

كان محمدٌ رفيقاً = Muhammet okul arkadaşı idi =

المدرسة

Bu tümce, “كان محمدٌ رفيقاً في المدرسة” = Muhammet okulda arkadaş idi” anlamındadır .

قال تعالى : يَصْحَبِي ١ = Ey benim zindan arkadaşlarım =

السَّجْنِ

Bu tümce, “يا صاحبي في السجن” = Ey zindanda arkadaşlarım” anlamındadır

قال تعالى : مَكْرُ اللَّيْلِ ٢ = Gece ve gündüz bizi aldatıyordunuz =

والنَّهَارِ

Bu tümce “مَكْرُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ” = Gecede ve gündüzde bizi aldatıyordunuz” anlamındadır .

(١) الآية ٣٩ و ٤١ ، سورة يوسف .

(٢) الآية ٣٣ ، سورة سبأ

Tümcelerin çevirmesinden anlaşıldığı gibi bu tür tamlama Türkçede belirtisiz ad tamlamasını karşılar . Ama kesin olarak değil . Çünkü , bu iki dilden birine bu gibi tamlamaları çeviri edilirken , onların sadece belitili , belirtisiz ya da takısız olup olmadığı değil , ancak o terimlerin ya sözcüklerin kullanımını da göz önüne almak gerekir . eğer bu kurallar göz önüne alınmazsa çeviride yanlışlık söz konusu olur .

4. İzafe-i Teşbihiyye :

Bu tür tamlama (ك = ke) harfi ile kıyaslanır. Burada tamlanan tamlayana (ك) harfi ile benzetilir:

أَنْتَنَرَ لَوْلُو الدَّمْعِ عَلَى وَرْدِ الْخُدُودِ =

Göz yaşının incisi yanakların gülü üzerine saçıldı

Bu tümce,⁽¹⁾ = أَنْتَنَرَ الدَّمْعُ الَّذِي كَاللُّوْلُو عَلَى الْخُدُودِ الَّتِي كَالْوَرْدِ “ İnciye benzeyen göz yaşı güle benzeyen (kadının kırmızıya boyanmış) yanakları üzerine saçıldı”. Ya da “İnciye benzeyen göz yaşı gül gibi kırmızı olan yanaklar üzerine saçıldı” anlamındadır .

Bu tümceye dikkat edilirse, Arapçadaki tümcede bulunan “لَوْلُو الدَّمْعِ” ve “وَرْدِ الْخُدُودِ” sözcükleri belirtili ad tamlamasıdır. Ancak Türkçeye çevirilirken “الدَّمْعُ” sözcüğünün karşılığı tek bir sözcük olmadığından dolayı , birleşik sözcüklere baş vurularak kullanılmıştır . Buna göre bu çeviride zincirleme isim tamlaması kullanılmıştır .

Zincirleme isim tamlaması; tamlayanı , tamlananı ya da her ikisi de isim tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş tamlama türü ; bir isim tamlamasının ikinci bir isim tamlaması kurmasına denir⁽²⁾ .

Demek istiyoruz ki , bu iki dildeki isim tamlamasının ya da zincirleme isim tamlamasının bir çoğu Türkçeden Arapçaya ya da Arapçadan Türkçeye çevirilirken olduğu gibi çevirilmez .

( ) مصطفى الغلابيني ، المصدر نفسه، ص ٥٥

(2) Z. Korkmaz , a.g.e., S. 180 .

Çeviride daha doğrusu anlama önem vermek gerekir ve çeviri anlama aykırı olmaması şarttır.

Arapça olan “أنتثرَ الدمعُ كاللؤلؤِ على الخدودِ التي كالوردِ” tümcesinin çeşitli şekillerde çevirisi yukarıdaki sözü vurguluyor .

Ayrıca ve genellikle Arap gramercileri , ad tamlamasını İzafet-i Maneviyye (manevi izafet) ve İzafet-i Lafziyye (lafzi izafet) olmak üzere iki bölüme ayırmışlardır :

1. İzafet-i Maneviyye:

Bu tür tamlamaya izafet-i Hakikiyye (gerçek tamlama) da denir. Bu tamlamanın faydası anlama bağlı olduğu için İzafet-i maneviyye, ayrıca da tamlanan tamlayana bağlandığından dolayı İzafet-i hakikiyye denildi .

İzafet-i Maneviyye , tamlananın tanımını ya da özgülünü bildirir . Bu tür tamlamada tamlayan , kendinden önce gelen adı nitelemez: جدارُ = مفتاحُ البابِ = Kapının anahtarı , العُرْفَةُ = حديقَةُ البيتِ = evin bahçesi... gibi

Bu tür tamlamada tamlayan ya belirtili ya da belirtisiz olur : Belirtili ise , tamlananı tanımlar:

Bu Ahmet'in evidir = هذا بيتُ أحمدٍ

Bu Sait'in Kitabıdır = هذا كتابُ سعيدٍ

Bu iki tümcedeki “بيتُ = ev” ve “كتابُ = Kitap” sözcükleri belirtisiz (nekire = نكرة) isimdir . Belirtili (marife = معرفة) isim olan “أحمدٍ = Ahmet” ve “سعيدٍ = Sait” sözcüklerine eklenince belirtisiz isimler belirtili olur .

Tamlayan belirtisiz (nekire = نكرة) ise , tamlanana özgü olur:

Bu bir kadının evidir = هذا بيتُ امرأةٍ

Bu bir adamın kitabıdır = هذا كتابُ رجلٍ

Bu iki tümcedeki “بيتُ = ev” ve “كتابُ = kitap” sözcükleri belirtisiz (nekire = نكرة) isimdir . Belirtisiz isim olan “امرأةٍ = kadın” ve “رجلٍ = adam” sözcüklerine eklenince tamlanana özgü olur . Demek ki “بيتُ” ve “كتابُ” sözcükleri

“إمرأة” ve “رجل” sözcüklerine özgüdür. Bu tür izafet ; İzafe-i Lamiyye , İzafet-i Beyaniyye , İzafet-i Zarfiyye ve İzafet-i Teşbihiyye olmak üzere dört bölümden oluşur⁽¹⁾.

2. İzafet-i Lafziyye :

Bu tür izafete İzafet-i Mecaziyye de denir . Bu tür tamlama , tamlananın ne tanımını ne de özgü olmasını ifade eder . Ancak lafzın hafif olmasını gerçekleştirir. Lafzın hafifleşmesini gerçekleştirmek için tamlananın tenvini (*تنوين) ya da tesniyenin (تثنية) (ikili) ve cemi müzekker sâlimin جمع مذكر سالم (çokluk) nunu (ن) ortadan kaldırılır.

Burada tamlanan ism-i fâil (اسم فاعل), ism-i fâilin mubalagas (مبالغة اسم فاعل), ism-i mef'ul (اسم مفعول) ya da sıfat-i müşebbehe (الصفة المشبهة) olur . Bu sıfatlar anlamda failine ya da mef'ulüne bağlanması gerekir:

Bu adam bilgi isteyendir (öğrencidir) = هذا الرجل طالب علم

Bu tümce temelde : (هذا الرجل طالب عالماً)

= رأيت رجلاً نصّارَ المظلوم

Mazluma yardım eden (destekleyen) bir adam gördüm

Bu tümce temelde (رأيت رجلاً نصّاراً للمظلوم⁽²⁾).

Anlaşıldığı gibi , bu sınıflandırmaları göz önüne alırsak, Arapçada izafet bazı hükümlere bağlı kalması gerekir . Bu hükümlerin Arap dilinde uygulanması şarttır :

1. Tamlananın tenvini (تنوين) , tesniyenin (تثنية = ikili) ve cem-i müzekker salimin nunları (جمع مذكر سالم = çokluk) düşer⁽¹⁾:

(24) bkz , S. 8 .

* Tenvin : yazı ile olmayıp okunurken ismin sonuna konan zaid sakin nun demektir .

(25) مصطفى الغلاييني ، المصدر نفسه ، ص ٥٥٠ – ٥٥١ ؛ محمد محي الدين عبد الحميد ، أوضح المسالك ، ط ٦ ، ج ٢ ، دار الندوة الجديدة ، بيروت ، لبنان ، ١٩٨٠ ، ص ١٦٨ ؛ مهدي المخزومي ، المصدر نفسه ، ص ١٧٧ ؛ عبد القاهر الجرجاني ، الجمل ، حققه على حيدر ، دمشق ، ١٣٩٢ هـ / ١٩٧٢ م ، ص ٢٨ .

Örneğin :

كتابٌ

كتابُ المدرسِ

Öğretmenin kitabı

كتابٌ (kitabun) sözcüğünden tamlama yapılırken tenvin işareti (harekesi) (ُ = un) düşüp (ُ = u) olur. كتابٌ (kitabun) sözcüğü tamlamada كتابٌ (kitabu) şeklinde yazılıp okunur.

كتابان

كتابا المدرسِ

Öğretmenin kitapları (iki kitabı)

كتابان (kitaban) sözcüğünden tamlama yapılırken tesniyenin nunu (ن) düşerek كتابا (kitaba) şeklinde yazılıp okunur.

عاملون

عاملو المعملِ

Fabrikanın işçileri

عاملون (°amilûn) sözcüğünü tamlamada kullanırken cemi müzekker salimin nunu (ن) düşerek عاملو (°amilu) şeklinde yazılıp okunur.

2. Tamlayan tek bir durum olarak her zaman mecrur (esreli) olur⁽²⁾.

Bu Zeyt'in arkadaşıdır هذا صديقُ زيدٍ

Bu evin kapısıdır هذا بابُ البيتِ

Gösterdiğimiz örneklerdeki (زيدٍ = Zeyt'in) sözcüğü iki esre (تنوين) (in - الكسرة) ve (البيتِ = evin) sözcüğü ise bir esre (in - الكسرة) ile mecrurdur.

3. Tamlama, maneviyye ifade ederse tamlanan harf-i tarifi (أل) ekini almaz . Bunu ancak tamlayan alır : كتابُ الطالبِ = öğrencinin kitabı... gibi

Tamlama lavziyye ise , tamlanan أل ekini , bazı şartlara bağlı kalarak alır . Bu şartlar tamlananın ya tesniyesi ya da cemi müzekker sâlimli olması gerekir⁽¹⁾.

(26) مصطفى الغلاييني ، المصدر نفسه ، ص ٥٥٢ .

(27) مهدي المخزومي ، المصدر نفسه ، ص ١٨٣ .

4. İzafet-i maneviyye ya da izafet-i hakikiyye denilen tamlamalarda, yerine göre (ل ، في ، من) harflerinden biri tamlanan ile tamlayanın arasına girebilir. Bu harfler tamlanan ile tamlayan arasına girdiğinde anlamda hiçbir değişme olmaz :

Bu Ali'nin ilacıdır   هذا دواءٌ

Bu tümce, (دواءٌ لعلِّي = İlaç Ali içindir) anlamındadır . Burada cer harfi (ل) temellük için kullanılmıştır .

Gümüş yüzük taktım   لَبِستُ خاتَمَ فضَّةٍ

Bu tümce, (خاتماً من فضَّةٍ = Gümüşten yüzük) anlamındadır . Burada cer harfi (من) yüzüğün hangi seyden ya da neden yapıldığını gösterir .

İkinci namazını kıldım   صليتُ صلاةَ العصرِ

Bu tümce, (صلاةً في العصرِ = İkindide namaz) ya da (İkinci vaktinde namaz) anlamındadır . Burada cer harfi (في) zarfiyye için kullanılmıştır . Namazın hangi vakitte kıldığını bildirir⁽²⁾.

SONUÇ

“Türkçe ve Arapçada Ad Tamlaması” Adlı konumuzu incelediğimizde , Türkçeye yabancı öğelerin ve özellikle Arapça ve Farsça sözcük ve terkiplerin girmesi , dünya dilleri arasındaki alış , verişinde normal bir durum olduğu göz önündedir . Ancak bu öğeler Türkçeleştirilmiş , Türkçede kullanılmakta olan ses ve anlam değişikliğine uğramış , Türk dilinin yapı özelliğiyle bağlı olmuştur. Çünkü Arapça , Türkçeden çok farklı bir yapı özelliğine sahip olan bir dildir .

Arapça çekimli (tasrifli) diller arasına giren bir dildir . Bu dillerin en önemli özelliklerinden biri , bu dillerde köklerin üç ünsüzden kurulmuş olmasıdır . Çekimli dillerde köke ekler getirilmez , kök çeşitli şekiller alarak değişir ve değişik anlamlar

(28) مصطفى الغلاييني ، المصدر نفسه ، ص ٥٥٢ .

(29) مصطفى الغلاييني ، المصدر نفسه ، ص ٥٤٩ ؛ احمد السقاف ، المصدر نفسه ، ص ١٠٩ .

ifade eder . Bu değişme sözcüğü başına , ortasına ya da sonuna değişik harfler getirmek suretiyle gerçekleşir .

Türkçe ise , eklemeli dillerin bir bölümü olan son ekli bir dildir. Yeni sözcüklerin türetilmesi ya da çekimi yapılması sözcük köklerinin sonuna birtakım eklerin getirilmesiyle yapılır . Türetme ve çekim sırasında kökte hiçbir değişme olmaz . Bu Türkçenin önemli özelliklerinden biridir .

Türkçenin diğer belli başlı özelliklerinden bir de ünlü uyumunun kurallarıdır . Bu özellikler Türkçeye özdür . Türkçeyi Arapça ve birçok dilden ayırır .

Buna karşılık , Arapçada irabın (analizin) önemli bir yer tuttuğu , Arapçayı birçok dillerden ayıran en önemli özelliklerden biri üstün (fetha – فتحة) ötre (zamme – ضمة) , esre (kesre – كسرة) gibi işaretlerin (harekelerin) büyük bir rol oynadıkları , sözcük ve tümcenin tam anlamını değiştirdikleri görünürken , Türkçede kesinlikle işaret (hareke – حركة) diye bir nesnenin bulunmadığı ortadadır . Ancak Türkçede (a , e , ı , i , o , ö , u , ü) gibi ünlü harfler vardır .

Arapçada , tamlayanın her zaman mecrur olması ve izafet-i lafziyyede lafzın hafifleşmesi için tamlananın tenvini (تنوين) ya da tesniyenin (تثنية = ikili) ve cemi müzekker sâlimin (جمع مذكر سالم = çokluk) nununun (ن) düşmesi önemli olduğu halde , Türkçede böyle bir şey kesinlikle yoktur .

Arapçada , özel adlar dışında tamlayanın (ال) ekini (harf-i tarifi) alması , her zaman Türkçenin tamlayan ekini (- in , - nin) karşılamaz .

Türkçede takısız ad tamalması dışında tamlayan ya ekli ya da eksiz olur . Tamlanan ise , Arapçadaki tersine ek almadan kullanılmaz . Arapçada tamlanan tümcede yerine göre ötre , esre ya da üstün işaretlerinden birini alarak tamlayanla bağlanır .

Tamlayan ile tamlananın sözcük sıralanışı bakımından Türkçede ad tamlamaları tümcelerde de olduğu gibi , tam Arapçanın karşıt bir durumda bulunduğu bilinmektedir . Türkçede

ad tamlamalarının yardımcı ögesi olan tamlayan önce , temel ögesi olan tamlanan sonra gelir . Arapçada ise , tamlanan (مضاف – muzâf) önce , tamlayan (مضافٌ إليه – muzafun ileyi) sonra gelir .

Bu incelemeden anlaşıldığı gibi her dilin kendisine mahsus özellikleri vardır . Bu özellikleri yabancı etkilerden korumak için büyük çalışmalar yapılır .

KAYNAKLAR

I – Türkçe Kaynaklar:

1. Ahmet B. Ercilasun , zülfikar Hamza ve başkaları "Ortak yapım" , İmlâ Kılavuzu , Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı , Türk Dil Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basım evi , Ankara , 2000 .
2. Ahmet Caferoğlu ; Türk Dili Tarihi , 2. Baskı , I . II . C , İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları , Edebiyat Fakültesi Basımevi , İstanbul , 1969 , 1974 .
3. Ahmet Cevat Emre ; Türk Dil Bilgisi , Türk Dil Kurumu , Cumhuriyet Matbaası , İstanbul , 1945 .
4. Ahmet Topaloğlu ; Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü , 1. Basım , Ötüken Yayınevi , İstanbul , 1989 .
5. Beşir Göğüş ; Faydalı Dil Bilgisi , Orta okul Kitapları , I . II . III . C , İnkılap ve Aka Kitabevleri , Bilmen Basımevi , İstanbul , 1969 .

6. Doğan Aksan , Tartışılan Sözcükler , Türk Dil Kurumu yayınları , Ankara Üniversitesi , Basımevi , Ankara , 1976 .
7. .... ; Her Yönüyle Dil , Ana Çizgileriyle Dil Bilim , 2. Baskı , Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara , 1998 .
8. Emin Özdemir ; Cümle Kalıpları , Dilbilgisi Sorunları ,T. D. K Yayınları , Dil Konuları Dizisi : 10 , Ankara Üniversitesi , Basımevi , 1967 .
9. Faruk Çağlayan ; Türk İmlâ Kılavuzu , İnkılâp ve Aka Kitabevleri , İstanbul , Tarihsiz .
10. Faruk K. Timurtaş ; Osmanlı Türkçesine Giriş , 17. Baskı , I , İstanbul Üniversitesi , Edebiyat Fakültesi yayınları , Alfa Basım Yayım Dağıtım , İstanbul , 1999 .
11. Hamza zülfikar ; Dil Bilgisi , Yabancılar İçin Türkçe Dersleri , Ankara Üniversitesi , Türkçe Kursu Yayınları , 1980 .
12. Hasan Eren ; İmla Kılavuzu , T. D. K Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1985 .
13. .... ; Nevzat Gözaydın ve başkaları , "Ortak yapım" , Türkçe Sözlük , yeni Baskı , I . II . C , Türk Dil Kurumu Yayınları , Milliyet Tesislerinde Hazırlanıp Basılmıştır , İstanbul , 1992 .
14. Haydar Ediskun ; Türk Dil Bilgisi , Remzi Kitabevi , İstanbul , 1985 .
15. Hikmet Dizdaroğlu ; Tümce Bilgisi , Türk Dil Kurumu Yayınları , Kalite Basımevi , Ankara , 1976 .
16. Leylâ Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Cümle Tahlilleri, 5. Baskı, Akçag Yayınları , Burak Matbaası , Ankara , 1998 .
17. Mazhar Kükey ; Türçenin Sözdizimi , Uygulamalı Örneklerle , Kardeş Matbaası , Ankara , 1975 .
18. M. Kaya Bilgegil ; Türkçe Dilbilgisi , Eğitim Enstitüleri İçin , Güzel İstanbul Matbaası , Ankara , 1963 .
19. Muharrem Ergin ; Dil Bilgisi , İstanbul Üniversitesi , Edebiyat Fakültesi Yayınları , İstanbul , 1972 .
20. .... ; Osmanlıca Dersleri , İstanbul Üniversitesi , Edebiyat Fakültesi Yayınları , Edebiyat Fakültesi Matbaası , İstanbul , 1975 .

21. Neşe Atabay ; İbrahim Kutluk ; ve başkaları , "Ortak Yapım" , Sözcük Türleri , I . II . Bölüm , Yöneten ve Yayına Hazırlayan : Doğan Aksan , Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara Üniversitesi Basımevi , Ankara , 1976 .
22. Sakin Öner ; Örneklerle İmlâ – Noktalama ve Cümle Bilgisi , Veli Yayınları , Ünal Matbaası , İstanbul , 1981 .
23. Samimi Sinanoğlu ; Basit Cümlede Nesne ve Tümleş , Dilbilgisi Sorunları , T . D . K Yayınları , Dil Konuları Dizisi : 10 , Ankara Üniversitesi Basımevi , 1967 .
24. Sevgi Özel ; Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Bileştirme , Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara Üniversitesi Basımevi , Ankara , 1977 .
25. Sezai Güneş , Türk Dili Bilgisi , 3. Basım , İzmir , 1997 .
26. Tahir Nejat Gencan ; Dilbilgisi , Lise : I II III , Kanaat Yayınları Ahmed Said Matbaası , İstanbul , 1960 .
27. .... ; Dil Bilgisi , 2. Baskı , Fen Fakültesi (Döner Sermaye) Basımevi , İstanbul , 1971 .
28. Tahsin Banguoğlu ; Türkçenin Grameri , 2. Baskı , Türk Dil Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1986 .
29. .... ; Ana Hatlarıyla Türk Grameri , "Kılavuz Kitap" , 2. Baskı , Dergah Yayınları , İstanbul , 1979 .
30. Vecihe Hatiboğlu , Türkçenin Sözdizimi , Ankara Üniversitesi , Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları , Ankara , 1972 .
31. .... ; Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü , Türk Dil Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1972 .
32. .... ; Türkçenin Ekleri , 2. Baskı , Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara , 1981 .
33. Zeynep Kokmaz ; Gramer Terimleri Sözlüğü , Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara , 1992 .
34. .... ; Ahmet Ercilasun , ve başkaları , "Ortak Yapım" , Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri , 6. Baskı , Yargı Yayınevi , Ankara , 2003 .

II – Arapça Kaynaklar :

١. ابراهيم مصطفى، إحياء النحو، مطبعة لجنة التأليف والترجمة والنشر، ١٩٥٩.
٢. ابن السراج ، الأصول في النحو ، تحقيق د. عبد الحسين الفتلي، ج١، ج٢، مطبعة النعمان ، النجف الأشرف ، مطبعة سلمان الأعظمي ، بغداد ، ١٩٧٣ م .
٣. ابن هشام ، أوضح المسالك ، تحقيق محمد محي الدين عبد الحميد ، ط ٦ ، ٣ أجزاء ، دار الندوة ، بيروت ، ١٩٨٠ ، ١٩٦٦ .
٤. أبو السعود حسنين الشاذلي ، المركب الاسمي الإسنادي وأنماطه ، ط ١ ، دار المعرفة الجامعية ، إسكندرية ، ١٤١٠ هـ / ١٩٩٠ م .
٥. أبي البركات عبد الرحمن بن محمد الأنباري ، أسرار العربية ، ط ١ ، تحقيق بهجة البيطار، مطبعة الترفي، دمشق، ١٣٧٧ هـ / ١٩٥٧ م.
٦. أبي بكر عبد القاهر الجرجاني ، الجمل ، حققه علي حيدر ، دمشق ، ١٣٩٢ هـ / ١٩٧٢ م.

٧. أبي محمد عبد الله ابن هشام الأنصاري ، شرح شذور الذهب ، ط ١٠ ، مصر ، ١٣٨٥هـ / ١٩٦٥م .
٨. احمد السقاف ، المقتضب في معرفة لغة العرب ، ط ٣ ، ١٩٩٠ .
٩. احمد الهاشمي، القواعد الأساسية للغة العربية، دار الكتب العلمية، بيروت، بدون تاريخ.
١٠. بتول قاسم ناصر ، دلالة الإعراب لدى النحاة القدماء ، ط ١ ، طباعة ونشر دار الشؤون الثقافية العامة ، بغداد ، ١٩٩٩م .
١١. بهاء الدين عبد الله بن عقيل ، شرح ابن عقيل على ألفية ابن مالك ، ط ٢ ، تحقيق محمد محي الدين عبد الحميد ، القاهرة ، بدون تاريخ .
١٢. تمام حسان، اللغة العربية، معناها ومبناها، الهيئة المصرية العامة لكتاب، ١٩٧٣ .
١٣. .... ، مناهج البحث في اللغة ، دار الثقافة، مطبعة النجاح الجديدة، الدار البيضاء ، المغرب ، ١٤٠٠هـ / ١٩٧٩م .
١٤. .... ، الأصول ، الهيئة المصرية العامة للكتاب ، ١٩٨٢ .
١٥. جلال الدين السيوطي ، الأشباه والنظائر في النحو ، تحقيق : طه عبد الرؤوف سعد ، الناشر مكتبة الكليات الأزهرية ، شركة الطباعة الفنية المتحدة ، ١٣٩٥هـ / ١٩٧٥م .
١٦. جمال الدين أبو محمد عبد الله بن هشام الأنصاري ، مغني اللبيب عن كتب الأعراب ، تحقيق : محمد محي الدين عبد الحميد ، بدون تاريخ .
١٧. سيبويه ، الكتاب ، ط ١ ، المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر المحمية ، ١٣١٦هـ .
١٨. عباس حسن ، النحو الوافي ، ط ٤ ، أربعة أجزاء ، دار المعارف ، مصر ، ١٩٧٦ .
١٩. علي رضا ، المختار في القواعد والإعراب ، مكتبة دار الشرق ، بيروت ، بدون تاريخ.

٢٠. فاضل صالح السامرائي ، معاني النحو، ساعدت جامعة بغداد على نشره ، مطابع دار الحكمة للطباعة والنشر ، ٤ أجزاء ، ١٩٨٩ ، ١٩٩١ .
٢١. فؤاد حنا ترزي ، في أصول اللغة والنحو، منشورات كلية العلوم والآداب، جامعة بيروت الأمريكية ، مطبعة دار الكتب ، بيروت، ١٩٦٩ .
٢٢. فؤاد نعمة ، ملخص قواعد اللغة العربية ، ط٢ ، دار العمرجي للطباعة والنشر ، بدون تاريخ .
٢٣. محمد النقي الحسيني الجلالي ، البداية في علمي النحو والصرف ، ط٢ ، مطبعة النعمان، النجف الأشرف ، ١٣٩٧هـ / ١٩٧٧م .
٢٤. مصطفى الغلاييني ، جامع الدروس العربية ، ٣ أجزاء ، المطبعة العصرية للطباعة والنشر ، بيروت ، ١٤٢٥هـ / ٢٠٠٤م .
٢٥. مهدي المخزومي ، مدرسة الكوفة ومنهجها في دراسة اللغة والنحو ، طبع بمساعدة وزارة المعارف العراقية ، مطبعة دار المعرفة ، بغداد ، ١٣٧٤هـ / ١٩٥٥م .
٢٦. .... ، في النحو العربي ، قواعد وتطبيق ، ط١ ، مكتبة ومطبعة البابي الحلبي ، مصر ، ١٣٨٦هـ / ١٩٦٦م .
٢٧. .... ، في النحو العربي ، نقد وتوجيه ، ط٢ ، دار الرائد العربي ، بيروت ، ١٤٠٦هـ / ١٩٨٦م .
٢٨. موفق الدين ابن علي بن يعيش ، شرح المفصل ، ١٠ أجزاء، عالم الكتب، بيروت ، مكتبة المتنبي ، القاهرة ، بدون تاريخ .
٢٩. ميشال زكريا، الألسنية التوليدية والتحويلية وقواعد اللغة العربية، ط١، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، ١٤٠٣هـ/١٩٨٣م .